

Istendik

Öğretimin Eğitsel Anlamına İlişkin Notlar

Ergin ERGİNER

Aysun ERGİNER

Ergin Erginer - Aysun Erginer

İSTENDİK:
Öğretimin Eğitsel Anlamına İlişkin Notlar

ISBN 978-625-8516-54-8

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2025, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır; indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Aralık 2025, Ankara

Yayın-Proje: İlayda Arslan
Kapak Görseli: Dr. Öğr. Üyesi Salih Bayçu
Dizgi-Grafik Tasarım: Beyza Nur Erdoğan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

“İstendik” sözcüğü, eğitim bilimleri kültüründe 1972 yılında Eğitimde Program Geliştirme biliminin duayeni Prof. Dr. Selahattin Ertürk’ün ‘eğitim’ kavramının tanımında kullandığı bir alt kavramdır. Bizim açımızdan ise bu kavram, yıllar boyu eğitim bilimcilerce yeterince anlaşılmadığını düşündüğümüz bir kavram. Özünde barındırdığı ‘istemek’ fiili bu kavramı daha iyi anlama sürecinde bize ‘yapmak istenilen bir şey’i çağrıştırdığı için belki de. Eğitimin ‘nispeten kalıcı izli bir davranış değişimi olduğu’ açıklaması çoğu zaman ‘öğrencinin istediği’, bazen de ‘toplumun istediği’ davranış değişimi olarak algılanıyor genellikle. Bu algılama şekline öğretmen eğitimi sürecinde yıllardır şahit oluyoruz.

Biz eğitim bilimleri akademisyenleri olarak, ‘çocuğun ya da öğrencinin gelişim ve öğrenme ihtiyaçlarının cevaplanması’, öğretici pozisyonundaki kişilerin, yani öğretmen ve anne babaların ‘çocuğun gelişim ve öğrenme ihtiyaçlarına ters düşmemeleri gerektiği’ biçiminde algılıyor bu kavramı. Çünkü eğitimin canlının doğasına ters düşmemesi gerekiyor ve öğretim süreci içinde eğer bu olursa, öğrenenin öğrenme sürecinde gelişimsel yaralar açılıyor ve travmalara sebep olma ihtimalimiz var çoğu zaman. Bu nedenle çocuklarımız ya da öğrencilerimizin öğrenme dünyalarında doğalarına ters bir şekilde hareket ettiğimizde, neredeyse onların tüm gelişim alanları üzerinde, bir bakıma ‘istendik’ değil de ‘istenmedik’ bir davranış değişimine neden olabiliyoruz böylece. Bunun etik sorumluluğu da çok büyük.

Eğitim alanında düşünme, çoğu zaman öğretilen teknik beceriler toplamı olarak ele alınmakta; öğrenme ise ölçülebilir çıktılar ve performans göstergeleri üzerinden değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım, öğrenmeye yüklenen anlamın tüm özneler için aynı olduğu varsayımına dayanmakta; özellikle yetişkinlerin öğrenmeye attığı amaç, değer ve beklentileri çocukların dünyasına doğrudan yansıtmaktadır. Oysa çocuklar için öğrenme, çoğu zaman yetişkinlerin rasyonel hedeflerinden, başarı ölçütlerinden ve fayda beklentilerinden farklı bir anlam evreninde gerçekleşmektedir. Eğitim, yalnızca öğrenmenin gerçekleştiği bir alan değil; bireyin dünyayla, başkalarıyla ve kendisiyle kurduğu ilişkinin biçimlendiği bir özneleşme sürecidir. Bu kitap, düşünmeyi ve öğrenmeyi böyle bütüncül ve yaşantısal bir çerçevede ele alma çabasının ürünüdür.

Bu çalışmada düşünme, ayrı ayrı öğretilebilecek bilişsel işlemlerden ziyade; deneyim, diyalog, etik ilişkisellik ve eylemle birlikte gelişen bir süreç olarak ele alınmaktadır. Dewey’nin deneyim temelli öğrenme anlayışı, Freire’nin diyalog ve bilinçlenmeye dayalı pedagojisi, Lipman’ın düşünmeyi eğitimin biçimi olarak konumlandıran yaklaşımı ve Noddings’in özen etiği, bu bütüncül bakışın kuramsal zeminini oluşturmaktadır. Bu yaklaşımlar, öğrenmenin yalnızca *ne* öğrenildiğiyle değil; *kimin için, hangi anlam ufku içinde ve nasıl yaşantılandığıyla* ilişkili olduğunu vurgulamaları bakımından ortaklaşmaktadır. Biesta’nın eğitimin öğrenmeye indirgenmesine (learnification/öğrenmeleştirme) yönelik eleştirileri ise, öğrenmenin yetişkin dünyasının ölçülebilir hedeflerine sıkıştırılmasının, çocuğun özneleşme imkânlarını nasıl daralttığını kuramsal düzeyde görünür kılmaktadır.

Kitapta bilişsel gelişim, öğrencinin diğer gelişim alanlarını belirleyen tekil bir güç olarak değil; duyuşsal ve psikomotor süreçlerle eşgüdüm içinde işleyen bir motor alan olarak ele alınmaktadır. Öğrenmenin eğitsel değer kazanabilmesi, bilginin yalnızca zihinsel düzeyde edinilmesiyle sınırlı olmayıp; duygular, değerler ve eylemlerle birlikte anlamlı hâle gelmesine bağlıdır. Bu noktada, çocukların öğrenmeye yüklediği anlamların; merak, oyun, ilişki kurma ve dünyayı deneme isteğiyle iç içe geçtiği; yetişkinlerin öğrenmeye attığı araçsal ve sonuç odaklı anlam-

larla örtüşmeyebileceği göz önünde bulundurulmaktadır. Bu nedenle kitap boyunca bilişsel süreçler, alışkanlık kavramı üzerinden; düşünme, tutum geliştirme ve eyleme geçme arasındaki tutarlılığı mümkün kılan uzun soluklu bir öğrenme süreci olarak ele alınmaktadır.

Bu yaklaşım, öğretimi önceden belirlenmiş kazanımların uygulanmasından ibaret bir teknik pratik olarak değil; öğretmenin pedagojik sorumluluk üstlendiği, öğrenmeye bilinçli ve etik müdahalelerde bulunduğu dinamik bir alan olarak konumlandırmaktadır. Öğretim, bu anlamda, çocukların öğrenmeye yüklediği anlamları görünür kılmayı; onları yetişkin dünyasının beklentilerine uyarlamaktan ziyade, eğitsel ilişki içinde dönüştürmeyi ve derinleştirmeyi amaçlamaktadır. Kitapta yer alan etkinlik ve ders planları, tek tip davranış ya da öğrenme çıktıları üretmeyi değil; öğrencilerin farklı düşünme biçimlerini, ilgi alanlarını ve sorgulama kapasitelerini bütüncül biçimde desteklemeyi hedeflemektedir.

Elinizdeki kitap, düşünmeyi öğretmenin değil; düşünmenin eğitim içinde nasıl yaşana-bileceğini, çocukların öğrenmeye yüklediği anlamları ciddiye alan bir pedagojik duyarlılıkla tartışmaya açmayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle çalışma, kesin reçeteler sunmaktan ziyade; öğretmenlere, eğitimcilere ve eğitim üzerine düşünen herkese, kendi öğrenme varsayımlarını, çocukluk anlayışlarını ve pedagojik sorumluluklarını yeniden düşünmeleri için bir davet niteliği taşımaktadır. Eğitimde anlamın, ölçülebilir sonuçlardan çok; bireyin dünyayla kurduğu ilişkinin niteliğinde saklı olduğu fikri, bu kitabın temel çıkış noktasıdır. Bu kitapta diyoruz ki, çocukların gelişim ihtiyaçlarına cevap verelim, öğrenme ihtiyaçlarını karşılayalım. Öğrenmeyi sevdikleri bir davranış edinimi haline getirelim, öğrendiklerini içselleştirsinsinler ve yaşantılarına bilişsel bir yük olarak aktarmasınlar.

Nevşehir, 2025

Doç. Dr. Ergin Erginer & Doç. Dr. Aysun Erginer

Annemiz Fevziye Conkoğlu'nun Anısına

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
-------------	-----

1. BÖLÜM

EĞİTİM NE DEĞİLDİR?

Öğretimi Bağlayan Sorgulamalar

Eğitimin Kökeni: İyi Gelmek, İyi Etmek, Aklını Kullanmak.....	2
Bilişsel Psikoloji, Felsefe ve Pedagoji Üçlüsü	2
Eşsiz Varlık Birey: Bireysel Farklılıklar ve Öğretmen.....	4
Ağaç Yaşken Eğilir mi?.....	7
Öğrenmeye Öğrenci Gözünden Bakabilmek.....	8
Küçük Prens'in Gözünden Şapka	9
Anlamalı Öğrenme İçin Kritik Formül	12
Anlamalı Öğrenme, Öğretmen Beklentileri ve Pygmalion Etkisi	17
İstendik: Çocuğun Doğasına Ters Düşmemek	20
İstendik ve İstenmedik Davranış Değişiminin Anlamını Pekiştirmeye Dönük Diğer Örnekler	25
Davranış, Öğeleri ve Davranış Değişimi	28
Her Davranış Değişimi Eğitim midir? Öğretimin Eğitime Dönüşmemesi Sorunu ya da Yaptığımız Şeyi Eğitim Sanmamız.....	30
Anlamalı Davranış Değişimi İçin Kritik Formül	31
Davranış Değişimini Etkileyen Bilişsel Etmenler	34
Ödül ve Ceza: Benliğe Yapılan Saldırı.....	37

2. BÖLÜM

ÖĞRETİM NE DEĞİLDİR?

Eğitimi Bağlayan Sorgulamalar

Öğretmek Ders Anlatmak Mıdır? Bilgilendirmek Mi Bilgiyi Kullandırmak Mı?	43
Öğretimde Hiyerarşik Düzen	44
Öğretim Stratejisi Kullanmak Ne Demektir?.....	45
Öğretimde Yöntem Kullanmak.....	47
Öğretimde Teknik Kullanmak	53
Öğretimde Taktik Kullanmak	54
Nitelikli Öğretim Yaşantıya Dönüşmüş Öğrenmelerden Oluşur	54
Nitelikli Öğretimi Anlamalı Öğrenme Yaşantılarına Dönüştüren Öğretmendir	59
Öğretimde Bulunması Gereken Özellikler	61

3. BÖLÜM

BİLİŞSEL SÜREÇLERİ DESTEKLEME **Felsefi ve Pedagojik Bir Çerçeve de Düşünmeyi** **Destekleyen Öğretim Uygulamaları**

Temel Kavram ve Kavram İçi Anlamsal İlişkiler Üzerinde Düşünmeye Odaklanma.....	70
İlgi Alanları Üzerinden Anlam Oluşturmaya Odaklanma	85
Düşünme ve Felsefi Sorgulamaya Odaklanma.....	90
Alternatifli Düşünme ve Problem Çözmeye Odaklanma	96
Yaratıcılığa Odaklanma	97
 KAYNAKÇA	 101
 YAZARLAR HAKKINDA	 109

1. BÖLÜM

EĞİTİM NE DEĞİLDİR? Öğretimi Bağlayan Sorgulamalar

Bilgi yaşıntıya değmediği sürece zihinde misafirdir.

Toplumsal olarak kültür kodlarımızı anlamlandırmak istediğimizde, bize eğitimi açıklamaya çalışan çok sayıda deyim ya da atasözü kullandığımızı görürüz. Örneğin ‘eli kalem tutmak’ bize artık eğitime hazır ve uyumlu hale gelmeyi anlatırken, ‘mürekkep yalamak’ eğitimle ilgili uzmanlaşmayı, ‘dirsek çürütmek’ ise eğitim adına verilen emeğin ne kadar kıymetli olduğunu anlatmaya çalışır.

Eğitimin öğrenme ya da öğretme ile ilişkisine baktığımızda ise durum karmaşıklaşmaktadır. Öğretim ve eğitimin genelde birbirleri yerine kullanıldığını, çoğu zaman öğretimin eğitim sayıldığına şahit oluruz. Bu arada ‘pedagoji’ sözcüğünü incelemeye çalıştığımızda ise ‘eğitimbilim’ ile neredeyse özdeş bir biçimde kullanıldığını görürüz. Uygulamada ise pedagoji, çocuk ve onun gelişim ve öğrenme psikolojisi üzerine odaklanmış bir alanyazın bilgisini kuşatmaktadır. Bu gelişme süreci içinde, ‘öğretim’ artık bilişsel psikoloji, felsefe ve eğitsel değerler ile, yeni bir disiplin olarak, öğrenme psikolojisi disiplinine özdeş bir pozisyonda ‘öğretim psikolojisi’ ismiyle anılmaktadır.

Eğitimi, öğretimi bağlayan sorgulamalar perspektifinden ele almak istediğimizde, daha nitelikli bir eğitim için öğretim sürecindeki pratiklerin pedagoji bilimini doğrulayıp doğrulamadığını sorgulamamız gerekmektedir. Eğitime yönelik pedagojik yaklaşımımız bilimsel olarak bilişsel psikoloji ve eğitsel felsefeden destek almıyorsa, yani süreci ve öğrenci gelişimini izleme ve sağlıklı şekilde ilerletme kaygısı taşımıyorsa, stratejik olarak muhtemelen yanlışlar içerecektir. Başarı odaklı ve bilişsel yüklemelerle zihni yoran ve zihindeki anlamlandırma sürecine hizmet etmeyen uygulamalar öğretimsel emeği boşa çıkarır.

Eğitimin Kökeni: İyi Gelmek, İyi Etmek, Aklını Kullanmak

Eğitim kelimesinin anlamı ve etimolojik yapısı üzerine eğitim alanyazının-da çok geniş bir tartışmaya rastlanmamakta, konu daha çok dil uzmanlarınca ele alınmaktadır. Clauson (1972) ve Erdal (2004) ‘eğit’ fiilinin ‘eğ’ kökü üzerinden geliştiğini, ancak kavramsal alanının tarih içinde genişlediğini belirtmişlerdir. Bu yaklaşım, ‘eğ’ köküne dayalı görüşü filolojik açıdan destekler fakat anlam dünyasındaki gelişmenin kültürel etkileşimlerle açıklandığını da düşündürür. Bu anlamda ‘eğit’ biçiminin doğrudan ‘ög/öğ’ kökünden geldiğini kanıtlayan bir bilgi olmamakla birlikte öz Türkçe ‘ög’ sözcüğünün akıl, akıl vermek anlamında türetilen ‘ögit/öğüt’ sözcüklerinin eğitim sözcüğü ile akrabalığının daha muhtemel olduğu varsayılabilir.

Osmanlı döneminde eğitimle ilgili talim, terbiye, tedris gibi sözcük yapılarının Arapça kökenli olduğu düşünüldüğünde, eğitim sözcüğünün Türkçe kökenli bir kullanım olduğu kabul edilebilir. Üstelik bu anlamı genişlettiğimizde eğitim sözcüğünün ‘aklını kullanmak’ olduğu varsayımı daha akılcıdır.

Divan-ı Lügati’t-Türk’te ‘bilig/bilgi’, ‘biliş’, ‘öğren’ ‘bitig/kitap’, ‘öge/akıllılık, bilgeliğin unvanı’ ‘öğüt/öğüt’ gibi sözcüklerin bulunduğu (Kayadibi, 2008) gerçeğinden hareketle de, eğitim kavramını yansıtan ses, kelime ve oluşumların bilgiyi, aklımızı kullanmayı, öğrenmeyi, öğretmeyi, öğüt almayı ve bilgeliği yansıttığını görebiliriz. Bu sözcüğün ‘eğmek/bükme’ anlamına gelmediğini (Balyemez, 2019), özellikle ağaç yaşken eğilir atasözündeki anlamının biçimlendirme ve şekil verme ile daha uyumlu olduğunu da söyleyebiliriz. Nitelikli olmayan eğitim sistemlerinde ise bize ‘ağaç yaşken eğilmeli mi?’ sorgulamasını (Erginer, 2024) yaptıran çokça olumsuz durumla karşılaşmak her zaman olasıdır.

Eğitim sözcüğü içindeki ‘eği’ tınısı ve sesi bize ‘iyi’ sesi ve tınısını çağrıştırmaktadır. Hatta Anadolu’da pek çok yörede ‘iyi’ sözcüğü kulaklarda ‘eyi’ şeklinde tınlamakta ve ne kadar da eğitim sözcüğü ile özdeşim kurmaktadır. Yine yukarıdaki açıklamalara bağlı olarak sözcüğün kökenlerine indiğimizde eğitimin iyi eden ve iyi gelen bir anlam yapısına büründüğünü görürüz. Öz Türkçe kaynaklı kullanımlarda eğitim ve öğretim sözcükleri, çoğu zaman birbirleri yerine kullanılmaktadırlar.

Bilişsel Psikoloji, Felsefe ve Pedagoji Üçlüsü

Bilişsel psikoloji, öğrenmenin nasıl gerçekleştiğine ilişkin zihinsel süreçleri inceleyerek öğretim ve öğrenme ürünlerinin ortaya çıkışını açıklamayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşımda dikkat, bellek, bilişsel yük ve bilgi işleme gibi süreçler, öğrenme çıktılarıyla ilişkilendirilerek ele alınmaktadır. Bununla birlikte, öğren-